

DOI: 10.5281/zenodo.15310611

MÜASİR DÖVRDƏ BEYNƏLXALQ TİBB HÜQUQUNUN FORMALAŞMASI

Hüseynova Fatimə Etibar qızı,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Dünya
Tibbi Hüquq Assosiasiyasının üzvü,
Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakül-
təsi “Beynəlxalq xüsusi hüquq və Av-
ropa hüququ” kafedrasının dosenti.
e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com
tel: +99450 206 24 42.

Məqalədə müasir dövrdə beynəlxalq tibb hüququnun təşəkkül tapması, genesis-yaranma əlamətləri və formalaşması barədə elmi bəhs olunur. Qeyd edilir ki, beynəlxalq tibb fəaliyyətinin ümumdünya universal səviyyədə və dövlətlərarası əməkdaşlıq miqyasında həyata keçirilməsi, onun hüquqi cəhətdən tənzimlənməsi və nizama salınması zərurəti beynəlxalq tibb hüququnun yaranmasını şərtləndirir.

Təqdirəlayiq hal kimi, xüsusilə, qeyd edilir ki, Azərbaycan Respublikası bu kontekstdə xeyli sayda beynəlxalq səhiyyə-tibb müqavilələrinə qoşulmuşdur; eləcə də tibb fəaliyyətinin nizama salınması məqsədi ilə zəruri normativ hüquqi baza yaradılmışdır.

Açar sözlər: Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, əhalinin sağlamlığının qorunması, beynəlxalq tibb hüququ, tibb hüquq normaları, beynəlxalq tibb münasibətləri, səhiyyə-tibb sahəsində əməkdaşlıq, beynəlxalq tibb hüquq elmi.

Müasir dövrdə dünyada baş verən qloballaşma və sosial-iqtisadi trans-

formasiyalar şəraitində beynəlxalq münasibətlər sisteminin tərkib hissəsi olan müstəqil və suveren Azərbaycan Respublikasında tibb fəaliyyəti ilə bağlı ictimai münasibətlərin günbəgün inkişaf edərək beynəlmilləşməsi tendensiyası müşahidə edilir. Belə ki, süni intellekt dövründə beynəlxalq sosial-iqtisadi münasibətlər sisteminin mühüm komponenti

olan insanların sağlamlığının qorunması üzrə fəaliyyət ictimai-sosial hadisə kimi hər bir ölkənin milli infrastrukturunda xüsusi yer tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkənin hərtərəfli tərəqqisi üçün tibb sahəsinin inkişafı olduqca önəmli faktorlardan biridir. Azərbaycan Respublikası öz tarixi dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra ümummillə lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dünya birliyinin tamhüquqlu üzvünə çevrilmiş, əsas qanun olan Konstitusiyaya referendum yolu ilə qəbul edilmiş, bir sıra qlobal layihələr gerçəkləşərək, ənənəvi sosial-iqtisadi və idarəetmə mexanizmlərində ciddi dəyişikliklər baş verməklə ölkədə

yeni infrastruktur sahələri yaranmış, beynəlxalq əlaqələr sferası genişlənmiş, hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində silsilə qanunvericilik aktları qəbul edilərək, insanların azad, təhlükəsiz və fiziki cəhətdən sağlam mühitdə yaşaması, müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi və səhiyyə-tibb sektorunun inkişaf etdirilməsi istiqamətində bir çox əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Xüsusilə, qeyd etməliyik ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında müxtəlif mülkiyyət formalarının tanınması (maddə 13), insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi (maddə 26), əqli mülkiyyət hüququnun mühafizəsi (maddə 30), sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ (maddə 39), sağlamlığın qorunması hüququ (maddə 41), azad sahibkarlıq hüququ (maddə 59) və s. barədə müvafiq normalar təsbit olunmuşdur. Belə ki, hər kəsin konstitusion hüquqları vardır və belə hüquqlar qanunla qorunur.

Təsadüfi deyil ki, ulu öndər Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanda tibb sahəsinin inkişafı, onun cəmiyyət və dövlət üçün əhəmiyyəti, gələcək perspektivləri barədə öz fikirlərini belə ifadə etmişdir: "Tibbin insan cəmiyyəti ilə yaşayış olan bir tarixi var... Azərbaycan XX əsrdə tibb elminin sürətli inkişafı, çoxprofilli səhiyyə şəbəkəsinin yaradılıb genişləndirilməsi və tibb işçilərinin hazırlanması sahələrində böyük nailiyyətlər qazanmışdır. Hazırda müstəqil, demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu yolunda inamla irəliləyən Azərbaycanın çoxsaylı tibb işçiləri ordusu var. Respublikanın sosial inkişafında onun xidmətləri təqdirəlayiqdir"; "Səhiyyə bizim üçün, hər bir cəmiyyət və dövlət üçün çox lazımlı, həyatın bütün sahələrini əhatə edən sahədir"; "Həkim üçün...ən əsas keyfiyyət yüksək mənəviyyətdir".

XX əsrin sonlarında Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlət kimi Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatına üzv qəbul olunmuşdur (1992-ci il) və həmin təşkilatın ölkəmizdə ofisi fəaliyyət göstərir. Bununla da, Azərbaycanda səhiyyə sahəsinin yeni bir dövrü başladı. Artıq Azərbaycan beynəlxalq səhiyyə münasibətlərində müstəqil bir dövlət kimi iştirak edərək, öz tibbi potensialını tam nü-

mayiş etdirmək imkanı əldə etdi. Bu mənada, ölkə ərazisində əhalinin sağlamlığının qorunması sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirən əsas icra orqanı kimi Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi yenidən təşkil olundu (1998-ci il). Həmçinin ümum-milli lider Heydər Əliyevin imzaladığı 04.06.2001-ci il tarixli 733 nömrəli Sərəncam əsasında hər il iyunun 17-i "Azərbaycan Respublikası tibb işçilərinin peşə bayramı günü" kimi qeyd edilir. Onu da xatırlamaq yerinə düşər ki, yeni növ koronavirus (COVID-19) infeksiyasına qarşı aparılan mübarizədə, həmçinin Birinci Qarabağ və Vətən müharibəsi dövründə də tibb işçiləri təcrübə və peşəkarlıqları, özlərinin ən üstün şəxsi keyfiyyətləri və qətiyyətləri ilə yaxından iştirak ediblər.

Təqdirəlayiq hal kimi qeyd edə bilərik ki, Azərbaycan Respublikası səhiyyə sahəsində qarşıda duran mühüm vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün ölkənin müxtəlif dövlət və ictimai qurumları ilə, habelə dünyanın ayrı-ayrı dövlətləri, beynəlxalq tibb təşkilatları ilə sıx əməkdaşlıq əlaqələri yarada bilmişdir. Məhz ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən bu sahədə aşağıdakı bir sıra sənədlər imzalanmışdır: məsələn, "Digər ölkə ərazisinə müvəqqəti gələn şəxslərə tibbi xidmət göstərilməsi haqqında" Avropa Sazişi (1996-cı il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və Ukrayna Səhiyyə Nazirliyi arasında təbabət və səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (1997-ci il), "Əhalinin radiasiya təhlükəsizliyi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1997-ci il), "Uşaq hüquqları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1998-ci il), "İnsan orqan və (və ya) toxumalarının transplantasiyası haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qa-

nunu (1999-cu il), “Tibbi sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1999-cu il), “Özəl tibb fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1999-cu il), “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Saziş (1999-cu il), “Azərbaycan Respublikasında vərəmlə mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2000-ci il), BMT-nin “Sərhəddən keçən su axınlarının və beynəlxalq göllərin mühafizəsi və istifadəsi üzrə” Konvensiyası (2000-ci il), “Psixiatriya yardımı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2001-ci il), “Su və sağlamlıq haqqında” Protokol (2002-ci il), “Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçısı olan dövlətlərə gətirilən mallara texniki, tibbi, əczaçılıq, sanitar, baytar və fitosanitar normaların, qaydaların və tələblərin tətbiq edilməsi haqqında” Saziş (2002-ci il), “Körpələrin və erkən yaşlı uşaqların qidalanması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2003-cü il) və digər normativ hüquqi aktlar.

Müdrük ulu öndərin elmi əsaslara söykənən ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və hərbi və-tənpərvərlik kursunu dövrün tələblərinə uyğun yeni proqmatik çalarlarla zənginləşdirərək uğurla və düşünülmüş addımlarla davam etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən bu sahəyə daim xüsusi diqqət yetirilir. Cənab Prezidentin ifadə etdiyi bələ bir tezis olduqca maraqlıdır ki, “İnsanların sağlamlığı bizim üçün əsas məsələdir. Azərbaycanda keyfiyyətli, səviyyəli tibbi xidmətin göstərilməsi üçün bütün imkanlar vardır və dövlət öz tərəfindən bu sahəyə böyük investisiyalar qoymaqla bu vacib missiyanı yerinə yetirir”; “Azərbaycanın artan

iqtisadi inkişafı, iqtisadi potensialı imkan verir ki, sosial sahəyə diqqət daha da böyük olsun. Əlbəttə ki, sosial sahənin əsas istiqaməti insanların sağlamlığıdır”.

Danılmaz həqiqətdir ki, inkişaf dinamikasına görə dünya dövlətləri arasında liderlər sırasında yer alan və səhiyyə sahəsində mövqeyini daim möhkəmləndirməkdə olan Azərbaycan regionda həyata keçirilən transmilli layihələrin əsas təkanvericisi hesab olunur. Müasir dövrdə yaradılmış koordinasiya nəticəsində Azərbaycan beynəlxalq aləmdə tibb sahəsində çox böyük uğurlara imza atmışdır. İlk növbədə, qeyd etməliyik ki, tibbi fəaliyyətlə məşğul olmaq üçün ölkədə münbit şərait yaradılmışdır. Belə ki, Azərbaycanın bölgələrində müasir standartlara uyğun tibbi müalicə kompleksləri istifadəyə verilmişdir, paytaxtda isə ən müasir tibbi infrastruktur obyektləri fəaliyyət göstərir. Əlbəttə, həm dövlət sektorunda, həm də özəl sektorda yaradılmış 700-dən çox klinika, modul tipli xəstəxana və digər tibbi reabilitasiya müəssisələri, xüsusilə, önəmlidir.

Son dövrlərdə Azərbaycan səhiyyə-tibb sahəsində keçirilən beynəlxalq tədbirlərdə fəal iştirak etməklə, tibb mütəxəssisləri zəruri praktik təcrübə və yüksək tibbi biliklərə nail olmuşlar. Təsədüfi deyil ki, ölkəmizdə hər il nüfuzlu beynəlxalq tibb tədbirləri, konfranslar, sərgi, festival və forumlar keçirilir; Azərbaycan belə tədbirlərə evsahibliyi edir: məsələn, “Azərbaycanda icbari tibbi sığorta sisteminin tətbiqinə dəstək” Tviniq layihəsi çərçivəsində Beynəlxalq Konfrans (2018-ci il), Beynəlxalq Tibb İnnovasiyaları Sərgisi “Medinex” (2019-cu il); “Beynəlxalq Tibb Bacısı Günü”nə həsr olunmuş tədbir, həmçinin BMT-nin Uşaq Fondunun (UNİCEF) Azərbaycandakı nümayəndəliyi və Avropa İttifaqının dəstəyi ilə yaradılmış Resurs Mər-

kəzinin açılışı (2022-ci il); "I Beynəlxalq Pediatriya, Uşaq cərrahiyyəsi və Tibb bacıları Konqresi" (2022-ci il); "Süni İntellekt əsrində Tibb Hüququ" adlı Beynəlxalq Konfrans (2022-ci il); Naxçıvan Muxtar Respublikasında "I Beynəlxalq Tibbi Forum" (2022-ci il) və s.

Səhiyyə və tibb sferasında idarəetmənin hüquqi cəhətdən optimal tənzimlənməsi və tibbi xidmət coğrafiyasının genişləndirilməsi istiqamətində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış və ya onun sərəncamları əsasında qüvvəyə minmiş aşağıdakı sənədlər mühüm əhəmiyyət kəsb edir: məsələn, "Şəkərli diabet xəstəliyinə tutulmuş şəxslərə dövlət qayğısı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2003-cü il), "Avropa Sosial Xartiyası" (2004-cü il), "Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Bolqarıstan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2004-cü il), "Hemofiliya və talassemiya irsi qan xəstəliklərinə düçar olmuş şəxslərə dövlət qayğısı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2005-ci il), "Biomüxtəliflik haqqında" Konvensiyaya "Biotəhlükəsizlik haqqında" Kartahen Protokolu (2005-ci il), "Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2005-ci il), "Onkoloji yardım haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2006-cı il), "Dərman vasitələri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2006-cı il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Latviya Respublikası Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlığa dair" Saziş (2006-cı il), "GUAM-a üzv-dövlətlərin səhiyyə nazirlikləri arasında

səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2007-ci il),

"Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2007-ci il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və İordaniya Həşimilər Krallığı Səhiyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2007-ci il), "Təbii müalicə ehtiyatları, müalicə-sağlamlaşdırma yerləri və kurortlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2008-ci il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Belarus Respublikası Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2008-ci il), "Azərbaycan Respublikası ilə İtaliya Respublikası arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Anlaşma Memorandumu (2010-cu il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Rumıniya Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2011-ci il), "Uşaqların icbari dispanserizasiyası haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2013-cü il), "Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Tacikistan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2014-cü il), "İdmanda dopinq vasitələrindən və üsullarından istifadəyə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2016-cı il), "Azərbaycan Respublikasının Hökuməti ilə Türkiyə Respublikasının Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2016-cı il), "Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ilə Serbiya Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" An-

laşma Memorandumu (2018-ci il), “Azərbaycan Səhiyyə Nazirliyi ilə Macarıstanın İnsan Resursları Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Anlaşma Memorandumu (2020-ci il), “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Rusiya Federasiyası Səhiyyə Nazirliyi arasında “Səhiyyə və tibb elmi sahəsində yenilənmiş əməkdaşlıq” Sazişi (2021-ci il) və s. aktlar.¹

Qeyd etməliyik ki, səhiyyə və tibb sahəsi hər bir dövlətin müstəqilliyinin əsas atributlarından biridir. Bu gün Azərbaycanda müşahidə olunan dinamik sosial-iqtisadi inkişaf və beynəlxalq səhiyyə sisteminə inteqrasiya tibbi xidmət infrastrukturunun təkmilləşdirilməsini, onun maddi-texniki bazasının modernləşdirilməsini, bütün istiqamətlərdə tibb işinin beynəlxalq standartlara tam uyğun aparılmasını, bütövlükdə səhiyyə idarəetmə sisteminin ölkənin sosial-iqtisadi inkişafındakı rolunun daha da artırılmasını zəruri edir. Bunu nəzərə alaraq, Heydər Əliyev Fondu səhiyyə-tibb sahəsinin inkişafını öz prioritet fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirmişdir və tibbi fəaliyyət sferasına aid proqram və layihələrin həyata keçirilməsində fəal iştirak edir. Bu baxımdan, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, İSESKO-nun xoşməramlı səfiri xanım Mehriban Əliyeva tərəfindən ölkədə səhiyyənin inkişafına, gənc tibb kadrları nəslinin formalaşmasına göstərilən diqqət və qayğı, eləcə də verilən real töhfələr təqdirəlayiqdir.

Göstərilən fundamental amilləri və tibb fəaliyyəti sferasında ictimai münasibətlərin

pozitiv inkişaf meyillərini diqqətə çəkərək, bu kontekstdə beynəlxalq tibb hüquq elmi sahəsinin müasir meyar və standartlar çərçivəsində tədqiq olunmasına zərurət yaranmışdır. Bu kontekstdə Azərbaycan Respublikasında tibb-hüquq ictimaiyyətinə təqdim edilən belə elmi biliklər məhz beynəlxalq tibb hüququ sahəsində münasibətlərə toxunur.

Qeyd etməliyik ki, ölkə daxilində tibb fəaliyyəti ilə bağlı müəyyən növ ictimai münasibətlər əmələ gəlir ki, həmin münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi müvafiq hüquq normaları vasitəsilə həyata keçirilir. Bu kimi hüquq normalarının məcmu halında tibb hüququ adlanır və o, Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları sistemində yarım sahə statusuna malik olan tərkib hissə kimi formalaşmışdır.

Əgər tibb fəaliyyəti sahəsində yaranan ictimai münasibətlər dövlət sərhədlərindən kənara çıxarsa, belə münasibətlər öz xarakterinə görə beynəlxalq-hüquqi forma alır və beynəlxalq tibb hüququ ilə nizama salınır.

Məhz bu səbəbdən vətəndaş cəmiyyəti, tibb mütəxəssisləri və insanlar tibb hüququ barədə zəruri biliklərə yiyələnməli, onun ibarət olduğu ayrı-ayrı hüquq normaları haqqında elmi təsəvvürlərə malik olmalıdırlar. Zəruri biliklərə yiyələnmək və elmi biliklərə malik olmaq isə, yalnız tibb hüquq elminin vasitəsi və köməyi ilə mümkün ola bilər. Toxunulmuş ictimai-sosial məsələ, hesab edirik ki, müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq səhiyyə və tibb əlaqələrinin inteqrasiyası şəraitində olduqca aktualdır. Zənnimizcə, sözügedən elmi istiqamət tibb fəaliyyəti sahəsində baş verən

¹ Ətraflı bax: Beynəlxalq tibb hüququ haqqında ümumi müddəalar. Monoqrafiya / Hüseynova Fatimə Etibar qızı. Bakı, Zərdabi-Nəşr, 2023, 352 s.

qlobal integrasiya prosesləri fonunda əhalinin, xüsusən də, gənc kadrların bu istiqamətdə maariflənməsi, habelə cəmiyyətdə hüquqi düşüncə və tibb mədəniyyətinin formalaşması baxımından, mühüm əhəmiyyətə malikdir, eləcə də Azərbaycan milli hüquq sistemində və onun tərkib hissəsi olan tibb hüququ sferasında mövcud olan boşluqların doldurulmasına, habelə hüquqi alqoritm və nihilizm təzahürlərinin aradan qaldırılmasına xidmət edir.

Göstərilənlərlə yanaşı, qeyd etməliyik ki, beynəlxalq tibb hüququnun yaranmasının əsas genezis elementi – əmələgəlmə əlaməti dünyada insanların sağlamlığının qorunması, yüksək səviyyəli tibbi xidmətlərin inkişaf etdirilməsi, müxtəlif xəstəliklərə qarşı aparılan mübarizənin qlobal xarakter alması, əhalinin müntəzəm şəkildə tibbi müayinələrə cəlb olunması, insanların bütün təbəqələri arasında sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması, yeni səhiyyə infrastruktur komplekslərinin yaradılması, eləcə də sağlamlığın qorunması kontekstində çoxsaylı beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsi ilə bağlı yaranan ictimai münasibətlərin kütləvi xarakter almasıdır. Başqa sözlə desək, beynəlxalq tibb fəaliyyətinin ümumdünya universal səviyyədə və dövlətlərarası əməkdaşlıq miqyasında həyata keçirilməsi, onun hüquqi cəhətdən tənzimlənməsi və nizama salınması zərurəti beynəlxalq tibb hüququnun yaranmasını şərtləndirir.

Eyni zamanda, müasir süni intellekt dövründə beynəlxalq sosial-iqtisadi münasibətlər sisteminin mühüm komponenti olan insanların sağlamlığının qorunması üzrə fəaliyyət ictimai-sosial hadisə kimi hər bir ölkənin milli infrastrukturunda xüsusi yer tutur. Təhsil və səhiyyə sistemində, vətəndaşların iş, yaşayış və istirahət yerlərində, hərbi-müdafiə və xidməti-təbii sahələrdə, cəzaçəkmə müəssisələrində, həmçinin uşaq-gənclər kontingenti arasında və s. yerlərdə həyata keçirilən sanitariya-epidemioloji xidmət² və digər sağlamlıq tədbirləri nəticəsində tibb fəaliyyəti vahid kompleks şəkildə birləşir. Cəmiyyətin ümumi mədəniyyətinin ayrılmaz hissəsi və insan fəaliyyətinin mühüm növü olan tibb xidmətləri tarixən insanlarda sağlam həyat tərzini formalaşdıran, fiziki və əqli inkişafı möhkəmləndirən sosial fəaliyyət sahəsi kimi onun ahəngdar işi məhz səhiyyə obyektlərinin və tibb müəssisələrinin müntəzəm və stabil fəaliyyət göstərməsindən funksional şəkildə asılıdır.³

Artıq dünya birliyinə də məlumdur ki, Azərbaycan iqtisadiyyatın artım tempinə görə regionda lider dövlətə çevrilmişdir. Müstəqil dövlətimizdə əsas ümummilliyetimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş qlobal iqtisadi layihələrin – Böyük “İpək Yolu”nun bərpası, “Əsrin Müqaviləsi”, Bakı-Tbilisi-Ceyhan Əsas İxrac boru kəməri, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri və digər iri layihələrin reallaşdırılması Azərbaycanın beynəlxalq

2 *Sanitariya-epidemioloji xidmət barədə ətraflı bax:* Kütləvi Tibb Ensiklopediyası. Bir cildə / Baş redaktor – İsmayıl Vəliyev. Bakı, “Azərbaycan Ensiklopediyası” Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, 2000, s.301-302.

3 *Həkimliyin və tibbin tarixi barədə ətraflı bax:* məsələn, Медицинское право России: учебник / отв. ред. А.А.Мохов. – Москва: Проспект, 2022, с.3-12; Məmmədov V.Q. Tibbi hüquq və biotikanın Azərbaycan Respublikasında formalaşması və müasir inkişaf tendensiyaları // Elmlər doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 2022, 56 s.

iqtisadi münasibətlərdə tamhüquqlu suveren dövlət kimi iştirak etməsini zərurətə çevirdi. Bütün bunlar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin proqmatik daxili və xarici siyasətinin məntiqi nəticəsi kimi, həm də beynəlxalq tibb münasibətlərinin sürətli inkişaf tempi kontekstində göz önündədir.

Səhiyyə işinin ölkəmizdə və onun hüdüdlərindən kənarında təhlükəsiz və səmərəli formada təşkil edilməsi məsələsi vacib yer tutur. Müasir dövrdə yaradılmış koordinasiya nəticəsində Azərbaycan beynəlxalq aləmdə səhiyyə sahəsində çox böyük uğurlara imza atmışdır. İlk növbədə, qeyd etməliyik ki, tibbi fəaliyyətlə məşğul olmaq üçün ölkədə münbit şərait yaradılmışdır. Əhalinin sağlamlığının qorunması kontekstində tibb münasibətlərinin qaydaya salınması və nizamlanması mühüm məsələlərdən biridir. Belə tənzimləmə, məlum olduğu kimi, hər bir dövlətdə milli hüquq sistemi vasitəsilə, ümumdünya səviyyəsində isə beynəlxalq tibb-hüquq normaları əsasında həyata keçirilir. Göstərilən faktorlar beynəlxalq tibb hüququnun yaranma əlamətləri kimi vacib rol oynayır.

Təqdirəlayiq haldır ki, müasir dövrdə Azərbaycan səhiyyə-tibb sahəsində keçirilən beynəlxalq tədbirlərdə fəal iştirak edir, hətta belə tədbirlərə evsahibliyi edir.⁴ Dövlət başçısının rəhbərliyi altında ölkədə tibb və səhiyyə sahəsində mötəbər beynəlxalq tədbirlərin yüksək səviyyədə və təhlükəsiz keçirilməsi, səhiyyə sahəsində qazanılmış uğurlarımız xoş həyacan müjdəsi verir ki, Azərbaycan beynəlxalq arenada stabil ölkə kimi böyük nüfuz qazanmışdır.

Diqqətəlayiq haldır ki, xalqımızın sağlamlığının qorunması və möhkəmlənməsində, gənclərimizin fiziki inkişafında, ölkəmizin beynəlxalq aləmdə daha da uca zirvələrə yüksəlməsində hərbi səhiyyə-tibb xidmətinin əhəmiyyətini və rolunu nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası 27 iyun 2019-cu il tarixli 1613-VQ nömrəli Qanunla “Beynəlxalq Hərbi Tibb Komitəsinin Nizamnaməsi”nə qoşulmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, tibb xidmətlərinin göstərilməsində həkim personalı xüsusi yer tutur. Təsadüfi deyildir ki, dünyanın bir çox ölkələrində hər il oktyabr ayının birinci bazar ertəsi “Beynəlxalq Həkimlər Günü” kimi qeyd olunur. Bu gün bütün dünya həkimlərinin həmrəylik və birliyini nümayiş etdirir. Bu bayramın yaradılmasının təşəbbüskarları Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı və “Sərhədsiz həkimlər” Beynəlxalq Tibbi-humanitar Təşkilatıdır.

Səhiyyə müəssisələrinin fəaliyyətini təmin edən nümunəvi tibbi-informasiya sisteminin hazırlanması və tətbiqi işlərinə 2007-ci ildən başlanılmışdır – “Elektron səhiyyə” sistemi. Eləcə də, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 10 yanvar 2008-ci il 2620 nömrəli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında səhiyyənin maliyyələşdirilməsi sisteminin islahatı və icbari tibbi sığortanın tətbiqi Konsepsiyası” təsdiq edilmiş, habelə Dövlət başçısının 24 noyabr 2016-cı il tarixli 1125 nömrəli Fərmanı ilə “İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi” publik hüquqi şəxs yaradılmış, həmçinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 fevral 2018-ci il tarixli Sərəncamı ilə “Dağınq skleroz

4 <https://its.gov.az/bloq/>; <https://azxeber.com/az/sosial/>; <https://globalmedforum.com/> (02.12.2024-cü il).

xəstəliyinin müalicəsi, profilaktikası və onunla mübarizə tədbirlərinə dair 2018-2022-ci illər üçün Dövlət Proqramı” təsdiq edilmiş, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 20 dekabr tarixli Fərmanına müvafiq olaraq, “Tibbi Ərazi Bölmələrini İdarəetmə Birliyi” (TƏBİB) publik hüquqi şəxs yaradılmış və s. islahatlar aparılmışdır.

Eyni zamanda, əhalinin sağlamlığının qorunması sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində Azərbaycan Respublikası çox-tərəfli universal və regional konvensiya və sazişlərə qoşulmuşdur: məsələn, BMT-nin “Sərhəddən keçən su axınlarının və beynəlxalq göllərin mühafizəsi və istisfadəsi üzrə” Konvensiyası (2000-ci il)⁵, “Biomüxtəliflik haqqında” Konvensiyaya “Biotəhlükəsizlik haqqında” Kartahen Protokolu (2005-ci il), “Davamlı üzvi çirkləndiricilər haqqında” Stokholm Konvensiyası (2003-cü il), “Avropa Sosial Xartiyası” (2004-cü il), “Digər ölkə ərazisinə müvəqqəti gələn şəxslərə tibbi xidmət göstərilməsi haqqında” Avropa Sazişi (1996-cı il), “Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçısı olan dövlətlərə gətirilən mallara texniki, tibbi, əczaçılıq, sanitar, baytar və fitosanitar normaların, qaydaların və tələblərin tətbiq edilməsi haqqında” Saziş (2002-ci il), “GUAM-a üzv-dövlətlərin səhiyyə nazirlikləri arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Saziş (2007-ci il) və s. beynəlxalq-hüquqi aktlar.

Azərbaycan Respublikasının dünya dövlətləri ilə səhiyyə və tibb elmi sahəsində həyata keçirilən ikitərəfli əməkdaşlıqla bağlı imzaladığı beynəlxalq sənədlər sırasında aşağıdakıları göstərmək olar:

– “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və Ukrayna Səhiyyə Nazirliyi arasında təbabət və səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Saziş (1997-ci il);

– “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Saziş (1999-cu il);

– “Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Bolqarıstan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Saziş (2004-cü il);

– “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Latviya Respublikası Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlığa dair” Saziş (2006-cı il);

– “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Saziş (2007-ci il);

– “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və İordaniya Həşimilər Krallığı Səhiyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında” Saziş (2007-ci il);

– “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Belarus Respublikası Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Saziş (2008-ci il);

– “Azərbaycan Respublikası ilə İtaliya Respublikası arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Anlaşma Memorandumu (2010-cu il);

– “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Rumıniya Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Saziş (2011-ci il);

5 Mötərizədə Azərbaycan Respublikasının müvafiq beynəlxalq müqaviləyə qoşulduğu il göstərilir.

– “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Tacikistan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Saziş (2014-cü il);

– “Azərbaycan Respublikasının Hökuməti ilə Türkiyə Respublikasının Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Saziş (2016-cı il);

– “Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ilə Serbiya Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Anlaşma Memorandumu (2018-ci il);

– “Azərbaycan Səhiyyə Nazirliyi ilə Macarıstanın İnsan Resursları Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında” Anlaşma Memorandumu (2020-ci il);

– “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Rusiya Federasiyası Səhiyyə Nazirliyi arasında “Səhiyyə və tibb elmi sahəsində yenilənmiş əməkdaşlıq” Sazişi (2021-ci il) və s. dövlətlərlə bağlanmış ikitərəfli müqavilələr.⁶

Beləliklə, Azərbaycan səhiyyə və tibb elmi sahəsində öz maraqlarını tam şəkildə qorumaq şərti ilə xarici dövlətlərlə səmərəli beynəlxalq əməkdaşlığını davam etdirir. Beynəlxalq tibb münasibətlərinin və əlaqələrinin inkişafı, təşviqi, habelə beynəlxalq arenaya çıxışın təmin edilməsi istiqamətində bir sıra layihələr həyata keçirilir və nəticədə Avropa, Asiya, Amerika, Afrika və digər qitə dövlətləri arasında beynəlxalq əməkdaşlığın həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Tibb sahəsi institusional baza baxımından, ge-

nişləndirilmiş və təkmilləşdirilmiş, eləcə də dövlət və özəl sektorda müalicə-tibb müəssisələri infrastrukturunun yenilənməsi və inkişafı, uzlaşdırılmış səhiyyə-tibb siyasətinin aparılması, münbit investisiya mühitinin yaradılması, kadrların hazırlanması, sərhədkeçid və gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi, habelə əhalinin sağlamlığının qorunması istiqamətində təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində vacib regional proqramlar icra olunmuşdur.

Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikası bu kontekstdə xeyli sayda beynəlxalq konvensiya və sazişlərə qoşulmuşdur, eləcə də tibb fəaliyyətinin nizama salınması məqsədi ilə zəruri normativ hüquqi baza yaradılmışdır. Beynəlxalq tibb münasibətlərinin tənzimlənməsində dünya birliyi də, xüsusilə, maraqlıdır.

Belə bir şəraitdə beynəlxalq tibb hüququnun formalaşması, onun səmərəliliyi, beynəlxalq səhiyyə-tibb müqavilələrin müddəalarının həyata keçirilməsi və beynəlxalq öhdəliklərə əməl olunması ölkə daxilində aparılan hüquqi islahatlar çərçivəsində həyata keçirilən təşkilati və hüquqi tədbirlərdən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır.

Bu baxımdan, beynəlxalq tibb münasibətlərinin hüquqi cəhətdən tənzimlənməsi məsələsi əhalinin sağlamlığının qorunması kontekstində dünya dövlətlərinin maraqlarına uyğun olmaqla, həlledici əhəmiyyətə malikdir. Yuxarıda göstərilən amillər Azərbaycanda beynəlxalq tibb hüququnun təşəkkül tapmasında və formalaşmasında vacib rol oynayır.

⁶ Ətraflı bax: Hüseynova F.E. Sağlamlığın qorunmasının beynəlxalq-hüquqi tənzimlənməsi və milli qanunvericilik. Bakı, “Kooperasiya” nəşriyyatı, 2016, s.154-157; <https://e-qanun.az/framework/13227> və <https://www.sehiyye.gov.az/huquqi-senedler/qanunlar/> (02.12.2024-cü il).

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Beynəlxalq tibb hüququ haqqında ümumi müddəalar. Monoqrafiya / Hüseynova Fatimə Etibar q. Bakı, Zərdabi-Nəşr, 2023, 352 s.
2. Hüseynov, L.H. Beynəlxalq hüquq. Dərslük. - Bakı: Qanun, 2012. - 368 s.
3. Hüseynova F.E. Sağlamlığın qorunmasının beynəlxalq-hüquqi tənzimlənməsi və milli qanunvericilik. Bakı, "Kooperasiya" nəşriyyatı, 2016, 232 s.
4. Məlikova, M.F. Hüquq nəzəriyyəsi. Dərslük. – Bakı: Elm və təhsil, 2023. - 443 s.
5. Mustafazadə, A.İ., Aslanov, Z.H. Tibb hüququ. Dərs vəsaiti. - Bakı, Elm, - 2017, - 204 c.
6. Храпаныук, V.N. Дövlət və hüquq nəzəriyyəsi / rus dilindən tərcümə. - Bakı, 2007, - 247 s.
7. Акопов, В. И. Медицинское право: учебник и практикум для вузов / В. И. Акопов. – М.: Издательство Юрайт, 2016. - 287 с.
8. Глущенко, П. П., Максимова Е. В., Пригон М. Н. Международно-правовые отношения XXI в.: теория и практика, история и современность: учебное пособие. – СПб.: Издательство Санкт-Петербургского университета управления и экономики, 2012. - 154 с.
9. Backman G, Hunt P, Khosla R, Jaramillo-Strouss C, Fikre BM, Rumble C, Pevalin D, Páez DA, Pineda MA, Frisancho A, Tarco D, Motlagh M, Farcasanu D, Vladescu C: Health systems and the right to health: an assessment of 194 countries. *The Lancet*. 372 (9655): 2047-2085. 10.1016/S0140-6736(08)61781-X.
10. Constitution of the World Health Organization, https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/BD_49th-en.pdf#page=6
11. David P. Fidler. Revision of the World Health Organization's International Health Regulations. [last visited Sept. 9, 2007, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3988830/-R56>
12. David P. Fidle. *International Law and Public Health: Material on and Analysis of Global Health Jurisprudence* (2000)
13. *Normative Foundations of Global Health Law - PMC* (nih.gov)
14. Roemer, M.I. «National Health Systems Throughout the World», *Annual Review of Public Health*, 14(1), 1993, - p. 335-353.
15. Santerne, R.E. və Neun, S.P. (), *Health Economics: Theory, Insights and Industry Studies*, 5th Edition, South-Western Cengage Learning, Ohio. 2010, - 92 p.

**THE FORMATION OF INTERNATIONAL
MEDICAL LAW IN THE MODERN PERIOD**

Huseynova Fatima Etibar gizi,
Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor of the Department of
Private International Law and European Law Baku State University.
 e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com

The article deals scientifically with the formation of international medical law in modern times, signs of its genesis and formation. It is noted that the need to implement international medical activity at the universal level and on the scale of interstate cooperation, to regulate and regulate it legally, determines the emergence of international medical law.

It is particularly noteworthy that the Republic of Azerbaijan has joined a large number of international health-medical agreements in this context, as well as the necessary normative legal framework has been created for the purpose of regulating medical activities.

Key words: World Health Organization, public health protection, international medical law, medical legal norms, international medical relations, health-medical cooperation, international medical jurisprudence.

**ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО МЕДИЦИНСКОГО
ПРАВА В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД**

Гусейнова Фатима Этибар кызы,
доктор философии по праву, доцент кафедры Международного частного
права и Европейского права Юридического факультета Бакинского
Государственного Университета.
Э-почта: lawyer.fatima85@gmail.com

В статье научно рассмотрено становление международного медицинского права в новейшее время, признаки его генезиса и становления. Отмечается, что необходимость осуществления международной медицинской деятельности на общечеловеческом уровне и в масштабах межгосударственного сотрудничества, ее правового регулирования и упорядочения обуславливает появление международного медицинского права.

Особо примечательно, что в этом контексте Азербайджанская Республика присоединилась к большому количеству международных медицинских соглашений, а также создана необходимая нормативно-правовая база с целью регулирования медицинской деятельности.

Ключевые слова: Всемирная организация здравоохранения, охрана здоровья населения, международное медицинское право, медико-правовые нормы, международные медицинские отношения, медицинское сотрудничество, международная медицинская юриспруденция.

**MODERN DÖNEMDE ULUSLARARASI
TIP HUKUKUNUN OLUŞUMU**

Huseynova Fatima Etibar kızı,
hukuk felsefesi doktoru, Dünya Tıp Hukuku Birliği üyesi, Bakü Devlet
Üniversitesi Hukuk Fakültesi "Uluslararası özel hukuk ve Avrupa
hukuku" bölümü doçenti.
e-posta: lawyer.fatima85@gmail.com,
telefon: +99450 206 24 42.

Makale, modern zamanlarda uluslararası tıp hukukunun oluşumunu, doğuş ve oluşumunun işaretlerini bilimsel olarak ele almaktadır. Uluslararası tıbbi faaliyetin evrensel düzeyde ve devletlerarası işbirliği ölçeğinde uygulanması, yasal olarak düzenlenmesi ve düzenlenmesi ihtiyacının, uluslararası tıp hukukunun ortaya çıkmasını şart koştuğu belirtilmektedir.

Övgüye değer bir durum olarak, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bu bağlamda çok sayıda uluslararası sağlık ve tıp anlaşmasına taraf olduğu, ayrıca tıbbi faaliyetlerin düzenlenmesi amacıyla gerekli normatif yasal çerçevenin oluşturulduğu özellikle belirtilmektedir.

Anahtar kelimeler: Dünya Sağlık Örgütü, kamu sağlığının korunması, uluslararası tıp hukuku, tıbbi hukuk normları, uluslararası tıbbi ilişkiler, sağlık-tıbbi işbirliği, uluslararası tıp

